

Зрештою, Польща мала дотримуватися зобов'язань про гарантування прав національних меншин, передбачених Ризьким мирним договором, коли йдеться про її входження до складу Західної Волині, а також зобов'язань перед Радою послів Антанти, коли йдеться про її приєднання до складу Східної Галичини. Польський уряд також зобов'язувався надати Східній Галичині автономію й усе залишив на папері. Пояснення конфліктів такого масштабу, як польсько-український у роки Другої світової війни, не лежать на поверхні, а тим більше не тлумачиться «вродженими здатностями до насилля» одного цивілізованого народу щодо іншого. Категорії «бандит», «бандитизм», «боротьба з бандитизмом» у характеристиці українців і їхніх дій – лексикон радянських спецслужб, мета яких – фізичне винищення українців. Застосування їх в українсько-польському діалозі лише віддалятиме обидві сторони від справедливого (щодо кожної сторони) пояснення причин конфлікту. Міркувань можна мати багато, але істина, як відомо, одна.

Володимир Комар

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

Обрана тема вже привертала увагу дослідників. У контексті її вивчення не втратили своєї значимості монографії польських¹ й українських² істориків. Новаторський і неординарний підхід до цієї проблеми продемонстрував російський дослідник К. К. Федевич³. У нашій розвідці проаналізовано особливості політики польських властей щодо

---

¹ Chojnowski A. *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław, 1979. 262 s.; Stawiecki P. *Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa, 1969. 322 s.; Torzecki R. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989. 467 s.

² Макарчук С. А. *Етносоціальне розвиток і національні відносини на Західно-Українських землях в період імперіалізму*. Львів: Выща шк., 1983. 253 с.; Сливка Ю. Ю. *Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939)*. Київ: Наук. думка, 1985. 272 с.; Швагуляк М. *Польсько-українська конфронтація на зламі 20–30-х років ХХ ст.: проблеми історіографії. Проблеми слов'янознавства: міжвідомчий наук. зб.* Львів, 1996. Вип. 48. С. 53–62; Швагуляк М. *Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни. Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. С. 296–321.

³ Федевич К. К. *Галицькі українці в Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.)*. Київ: Основа, 2009. 280 с.

українського питання, а також механізми її реалізації. На основі вивчення архівних документів та матеріалів здійснено спробу внести деякі корективи у висвітлення згаданої проблеми.

У політиці Польщі в міжвоєнний період конкурували між собою дві політичні концепції. Перша з них – концепція федералізму – представлена Начальником держави й Верховним головнокомандувачем Війська польського маршалом Юзефом Пілсудським і його найближчим оточенням, яких названо пілсудчиками. Друга – концепція інкорпорації, автор якої – Роман Дмовський – головний ідеолог і найвпливовіша фігура серед польських національних демократів (ендеків), політичний опонент Ю. Пілсудського.

Федералізм Ю. Пілсудського й пілсудчиків передбачав виконання двоєдиного завдання: 1) ослаблення Росії, як вважалося, головної загрози незалежності Польщі; 2) залучення до реалізації цієї мети литовського, білоруського та українського народів, які разом із поляками спільно співіснували в шляхетській Речі Посполитій⁴. Завдяки реалізації концепції федералізму відроджена Польща в союзі з незалежною Литвою, Білоруссю й Україною повинна була забезпечити собі лідерство в Східній Європі та претендувати на роль наддержави⁵.

Згідно з концепцією інкорпорації вважалося доцільним приєднати до Польщі всі території, на яких була етнічна польська перевага або відчувалася їх економічна й культурна домінація. Це означало, що в кордонах Польської держави повинні були опинитися Литва, частина Білорусі разом із Мінськом, Полісся, Волинь і Підляшшя. Решту спірних територій вирішено залишити Росії. Непольське населення приєднаних земель повинно було стати об'єктом національної асиміляції⁶.

Поза всякими дискусіями в Польщі залишалося питання Східної Галичини. Незважаючи на те, що вона була населена переважно українцями, які 13 листопада 1918 р. проголосили Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР), пілсудчики та ендеки вважали її невід'ємною частиною Польської держави. Польсько-українська війна, яка розпочалася вже під час боїв за Львів у листопаді 1918 р., стала першим успішним кроком у реалізації концепції федералізму Польщі. Пред-

---

⁴ Materski W. Na widencie. II Rzeczpospolita wobec Sowietów 1918–1943. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN; Oficyna Wydawnicza RZTM, 2005. S. 26.

⁵ Charaszkiewicz E. Przebudowa Wschodu Europy. Fragmenty faktów y lat 1917–1921. *Niepodległość. Czasopismo poświęcone najnowszym dziejom Polski*. T. IX (po wznowieniu). Londyn; Nowy Jork, 1974. S. 251.

⁶ Brzoza Cz. Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918–1945). *Wielka Historia Polski*. T. 5. Kraków: FOGRA; Warszawa: Świąt Książki, 2003. S. 30.

ставники Антанти наполягали на необхідності перемир'я між поляками й українцями. Вони хотіли спрямувати польський фронт виключно проти більшовицької Росії. Однак, Ю. Пілсудський вирішив прискорити наступальну операцію проти військ Української галицької армії (УГА). За допомогою політики доконаних фактів він намагався утвердитися в Східній Галичині й укріпити польські позиції на майбутніх переговорах з Антантою стосовно юридичного статусу Східної Галичини, який вирішився остаточно в 1923 р. Радою Амбасадорів на польську користь⁷.

Польським геополітичним концепціям протистояла ідея всесвітньої революції, носієм якої була радянська Росія. Ідея члена більшовицького уряду Льва Троцького полягала в «експорті революції» в Європу силами Робітничо-селянської Червоної армії (РСЧА). Більшовики були переконані в необхідності утримання під своєю владою національних окраїн, особливо західних, оскільки лише через їхню територію можна було пробитися до європейського пролетаріату й успішно завершити розпочату ними в жовтні 1917 р. справу всесвітньої соціалістичної революції. Так радянсько-польська війна стала наслідком зіткнення двох взаємовиключних геополітичних концепцій⁸.

Її завершення ознаменувалося підписанням мирного трактату в Ризі 18 березня 1921 р.⁹. Парадоксальними для Ю. Пілсудського були результати цього договору. Фактично під його керівництвом збудовано нову Польщу, про яку мріяв Р. Дмовський. Затверджений у Ризі східний польський кордон збігався з пропозицією останнього, хоча небагато відсунулася на захід. Ю. Пілсудський як професійний конспіратор, не залишив про ці події жодних спогадів, однак відтоді його все частіше бачили сумним і стривоженим. Це підмічали люди з його найближчого оточення, зокрема Александр Кавалковський, який згодом констатував, що, підписуючи Ризький трактат, поляки підготували собі поразку 1939 р.¹⁰

У період «парламентської демократії» в Польщі 1921–1926 рр. була фактично реалізована інкорпораційна програма ендеків, складовою частиною якої стали національна асиміляція меншин й спроби пере-

---

⁷ Biblioteka Polska w Paryżu (BPP), Akta Aleksandra Kawałkowskiego (AAK). Sygn. 1144. K. 18 (List J. Piłsudskiego do gen. Rozwadowskiego. Belweder, 14.II.1919 r.).

⁸ Матвеев Г. Ф. Предисловие российской стороны. *Красноармейцы в польском плену в 1919–1922 гг.*: сб. док. и материалов. Москва; Санкт-Петербург: Летний сад, 2004. С.4.

⁹ Podpisanie Traktatu w Rydze. Przebieg uroczystego posiedzenia. *Rzeczpospolita*. Warszawa, 1921. 19 marca. № 77. S. 1.

¹⁰ BPP, AAK. Sygn. 1183. K. 142 (A. Kawałkowski. Przyczyny klęski (1964 r.)).

творення Польщі в мононаціональну державу. Однак територія Польщі після Риги була замалою для того, щоб створити національну державу, і завеликою, аби заснувати національну державу. Більше 4 млн українців, які компактно проживали в етнічних українських землях Східної Галичини, Західної Волині, Західного Полісся, Холмщини й Підляшшя, стали об'єктом політики національної асиміляції¹¹.

Здійснивши переворот, у травні 1926 р. Ю. Пілсудський повернувся до влади. У політиці режиму санації піз назвою концепції прометеїзму відновилися спроби об'єднання неросійських народів СРСР у загальному антирадянському та антикомуністичному фронті. У її авангарді виступала Польща, яка, ніби міфічний Прометей, брала на себе визвольну місію щодо народів Східної Європи й Азії. Вважаючи українську проблему ключовою ланкою в реалізації своїх планів, теоретики та практики прометеїзму розглядали її у двох аспектах – зовнішньому і внутрішньому, – тобто в зовнішній та внутрішній політиці держави. Цю тезу переконливо аргументував активний діяч прометеївського руху Влодзімеж Бончковський: «Грузія, Азербайджан, Північний Кавказ, Туркестан, Україна, створюючи так званий прометеївський фронт, є потужною силою, яка може змінити розстановку сил у Східній Європі. Однак ключем до розв'язання проблеми й основним елементом цілого фронту, який може радикально змінити ситуацію в регіоні є Україна...»¹². Із цього приводу в доповідній записці Відділу II Генерального штабу Польщі відзначалося, що верховне командування Війська польського серйозно оцінювало лише потенціал України, а решта «були декораціями й тактичними доповненнями щодо врегулювання українського питання»¹³.

Об'єднувальною метою для поляків й українців у концепції прометеїзму був захист Польської держави в умовах загрози з боку Радянського Союзу та співпраця в побудові незалежної України над Дніпром¹⁴. У зв'язку з тим уважалося, що лише прометеївський фронт народів міг змінити ситуацію в Східній Європі в інтересах Польщі, якій відведено роль координатора національно-визвольних рухів народів

¹¹ Кубійович В. Західні українські землі в межах Польщі 1920–1939 (Етнографічні відношення). Чикаго; Нью Йорк, 1963. С. 26.

¹² Bączkowski W. Na marginesie prób tworzenia polskiej racji stanu w kwestii ukraińskiej. *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. 1932. № 1. S.11.

¹³ Lewandowski J. «Prometeizm» – koncepcja polityki wschodniej piłsudczyzny (Część 1). *Biuletyn Wojskowej Akademii Politycznej (seria historyczna)*. Warszawa, 1958. № 2. S.130.

¹⁴ Росийский государственный военный архив (РГВА). Ф. 308. Оп. 1. Д. 40. Л.6 (Dyspozycja referatu o zagadnieniu prometeuszowskim. Referat opracowuje Szef Ekspozytury 2 na Konferencje u Szefa Oddziału II Sztabu Głównego w dniu 19.11.1937 r.).

СРСР. Українське питання розглядало польське керівництво, передусім, як засіб для нейтралізації «...імперіалістичної політики Москви»¹⁵. Зі свого боку, виражена національна політика Польщі в контексті політики прометеїзму покликана переконати українців у необхідності співпраці з державними й суспільними польськими організаціями. Унаслідок цього орієнтація вектора українського націоналізму повинна була змінитися з антипольського на антирадянський напрям¹⁶.

Другий аспект – українське питання як внутрішня справа Польщі, яке було головною проблемою в національній політиці Польської Республіки протягом усього міжвоєнного періоду. Українська проблема найбільш гостро постало в Східній Галичині. Українці-галичани вважали себе приниженими поразкою у війні з поляками 1918–1919 рр. На них покладали всю відповідальність за втрату національної держави – ЗУНР. Східну Галичину пілсудчики, як і ендеки, вважали польською землею. На відміну від національних демократів, ідеологи прометеїзму вважали, що тут проживає українське населення, але заперечували його право на самовизначення. На противагу політиці національної асиміляції, прихильники Ю. Пілсудського запропонували національну асиміляцію меншин, щоб у них «... при умові збереження власної національності формувалось свідоме почуття приналежності до польської державності»¹⁷. Уступки держави повинні були так з'єднати західноукраїнські землі з Польщею, щоб навіть у випадку створення «незалежної України над Дніпром це не викликало б зміни її східних кордонів»¹⁸.

Суперечливість політики Ю. Пілсудського й пілсудчиків в українському питанні була очевидною. З одного боку, декларувалася підтримка незалежної України над Дніпром, а з іншого – Східна Галичина вважалася незалежною частиною Польщі. Вони ніби не помічали органічної єдності між західними та східними українськими землями, яка, до того ж, була зафіксована і юридично 22 січня 1919 р. під час возз'єднання ЗУНР з Українською Народною Республікою (УНР). Із цього приводу видатний пілсудчик Леон Василевський писав: «Що з того, якщо у зовнішній політиці Польщі з ентузіазмом будемо відстоювати незалежну Україну аж до Кавказу, а у внутрішній керуватися моральністю загарбника?»¹⁹

---

¹⁵ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Oddział II Sztabu Głównego (Od. II Stz. Gł.). Sygn. I.303.4.5577. K.3 (Biuletyn Polsko-Ukraiński); Bączkowski W. Problem problemów Polskich. Biuletyn Polsko-Ukraiński. 1938. № 9. 27 lutego. S. 101.

¹⁶ Hołowko T. Kwestia narodowościowa w Polsce. Warszawa, 1927. S. 27.

¹⁷ Paprocki S. Kwestia ukraińska. London, 1949. S. 10.

¹⁸ Hołowko T. Minimalny program polityki polskiej we wschodniej Galicji i na tzw. «kresach». Droga. 1924. № 10. S. 539.

¹⁹ Wasilewski L. O drogi porozumienia. Biuletyn Polsko-Ukraiński. 1932. № 2. S. 4.

Незважаючи на декларації, у внутрішній політиці Польщі до 1930 р. не вдалося напрацювати механізми реалізації концепції державної асиміляції. Виняток становив політичний експеримент на Волині, який реалізовувався протягом 1928–1938 рр. під керівництвом воєводи Генріка Юзевського й за рекомендаціями Ю. Пілсудського. Тут в умовах абсолютної етнічної переваги українців «єдино можливим засобом утримання цих земель від сепаратистських тенденцій», – на думку Г. Юзевського, – була державна асиміляція²⁰. Експеримент передбачав створення польсько-українського анклаву, скерованого проти СРСР. Він повинен був стати прикладом для інших українських земель у міжвоєнній Польщі. Відкидаючи ендецькі теорії національної асиміляції, Г. Юзевський намагався формувати в українців почуття лояльності до польської державності.

Зовсім іншою була політична ситуація в Східній Галичині. Тут, на відміну від Волині, розвивався потужний український національно-визвольний рух, який мав міцні традиції ще з часів Австро-Угорщини. Серед легальних партій тут найвпливовішим було Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО)²¹. Уряд Польщі, спираючись на підтримку УНДО, вирішив змінити негативне ставлення українців Східної Галичини щодо Польської держави²². Для цього укладено формальні угоди, зокрема в 1931 і 1935 рр., остання з яких відома в історіографії під назвою «нормалізації» польсько-українських відносин²³. Але одного бажання частини урядових чиновників і представників однієї, хоча й впливової української партії, було замало для зміцнення нормальних відносин, які постійно загострювались у результаті цілеспрямованої асиміляційної політики влади.

Після смерті Ю. Пілсудського в 1935 р. й приходу до влади генералітету під керівництвом Генерального інспектора збройних сил Польщі маршала Едварда Ридз-Смігли та воєнного міністра генерала Тадеуша Каспжицького ситуація в державі радикально змінилася. У верхніх ешелонах влади негативно оцінювали перспективи прометеїзму й політики державної асиміляції. В українському питанні стали домінувати ендецькі теорії національної асиміляції. Їх носіями стало вище командування Війська польського, яке, захопивши провідні позиції в

²⁰ Józewski H. *Życie konspirowane. Karta*. Warszawa, 1991. № 5. S. 56.

²¹ Соляр І. Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928). Львів: Ін-т Українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. С. 116.

²² Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ). Sygn. 5321. K.118a–118b (Prof. Dr Olgierd Górka – sekretarz generalny I. W. Pro memoria. Instytut Wschodni do WW MSZ na ręce W Dyrektora T. Kobyłańskiego 20.II.1939 р.).

²³ Зашкільняк Л. Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я. С. Лося). *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 1996. Вип. 18. С. 48–62.

державі, здійснювало вирішальний вплив також на його внутрішню політику²⁴.

У результаті цього в 1938 р. Г. Юзевський був вимушений залишити посаду волинського воєводи. Його експеримент, розрахований на далеку перспективу, заміщено репресивними діями влади, спрямованими на полонізацію українців. Це призвело до нечуваного загострення міжнаціональних відносин у цьому регіоні. У тому ж 1938 р. стало зрозуміло, що політика нормалізації провалилася, незважаючи на незначні поступки влади, і призвела лише до поглиблення протистояння в українському політикумі²⁵.

Саме в 1938 р. вище командування Війська польського узагальнило весь свій попередній досвід у сфері національних відносин, що відобразилося в «Тезах міністра збройних сил у національній політиці в Галичині та Волині»²⁶. Тут у концентрованому вигляді сформульовано механізми реалізації національної політики Польщі в українському питанні. Її мета полягала в утвердженні польської національної переваги в південно-східних воєводствах держави – там, де українці мали етнічну перевагу. Увагу акцентовано на раніше випробуваних методах асиміляції українців (гуцульський, лемківський і поліський регіоналізми, акція «шляхти загородової», ліквідація впливів греко-католицької та православної церков, внутрішнє переселення й заморська еміграція українців). У результаті реалізації цієї політики демографічна ситуація в Західній Україні повинна була кардинально змінитися на користь поляків.

Задля розчленування українського національного організму польські військові возвеличували окремі українські етнографічні групи до рівня етносів. Так, наприклад, розпочались експерименти зі створення окремого гуцульського й лемківського народів. Ще на початку 30-х років ХХ ст. в українській Гуцульщині польською владою розпочато акцію зі створенні гуцульського етносу, який протиставлявся решті українства. Правлячі кола Польщі звернули увагу на культурні, побутові та мовні особливості цієї етнографічної групи українського народу. Виходячи з пропагованих ендеками концепцій про існування в Західній Україні «окремих племен гуцулів, лемків і бойків і т. п.», зроблено спробу штучного створення окремого гуцульського етносу²⁷.

²⁴ Mackiewicz S. (CAT). Historia Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 września 1939 r. Łódź, 1941. S. 263.

²⁵ Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1305. Арк. 76.

²⁶ Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДАУЛ). Ф. 442. Оп. 1. Спр. 45.

²⁷ Giertych J. O program polityki kresowej. Warszawa, 1932. S. 118.

Утіленням цих планів у життя зайнялося військове командування Збройних сил Польщі. На їхню думку, колонізація гуцулів, урахувавши їх розміщення у важкодоступних гірських районах і притаманний їм консерватизм, здавалася проблематичною. Тому застосовано тактику відокремлення цієї етнографічної групи й протиставлення її решті українства. Підкреслимо, що українські етнографічні групи в межах Польщі вважалися перехідним елементом, який згодом мав підлягати національній асиміляції. Із цією метою 12 грудня 1933 р. створено Товариство приятелів Гуцульщини (ТПГ), яке очолив генерал Т. Каспжицький²⁸. Прикриваючись піклуванням про місцевий фольклор, ремесла й туристичний рух у Карпатах, військові разом із воєводськими адміністративними органами, об'єднавшись у ТПГ, намагалися ліквідувати на Гуцульщині українські національні впливи. За державні кошти друкували «Гуцульський календар», у якому гуцулів визнавали нарівні з чехами, росіянами та українцями²⁹. Тобто гуцулів штучно підносили до рівня інших слов'янських народів.

Значно більший розмах набула колонізаційна акція на Лемківщині. Кульмінацією освітньої політики стало розповсюдження так званого лемківського букваря³⁰. У кінці 1938 р. пропонувалося звільнити зі шкіл усіх учителів-українців і замінити їх поляками – відставними військовими. Одночасно з процесами колонізації регіону Лемківщини відбувалося посилення впливів римо-католицької церкви.

Певними особливостями відрізнялася політика польської влади щодо українців Полісся. Населення українсько-білоруського порубіжжя відрізнялося порівняно невисоким рівнем національної свідомості, що стало наслідком віддаленості від українських культурно-політичних центрів. Українці, котрі проживали на Поліссі, військовими були трактовані як люди без національності – тутейші (місцеві). Причому таких, за переписом населення 1931 р., нарахували 700 тис. осіб³¹. Їх пропонувалося колонізувати за допомогою вміло реалізованих колонізаційних заходів. Знаряддями колонізації тут також виступала римо-католицька церква, а територія Полісся перетворилася в арену боротьби за релігійні впливи між православ'ям і католицизмом³².

²⁸ ДАІФО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1574. Арк. 9.

²⁹ Гуцульський календар за 1935 рік. 1935. С. 81.

³⁰ Biblioteka Narodowa w Warszawie (BN), Rękopisy Ukraińskie (RU). Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Objednania. Sygn. mf. 71931. K.8.

³¹ Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 grudnia 1931 r. Województwo Poleskie. Warszawa, 1938. S. 20.

³² Tomaszewski J. Z dziejów Polesia 1921–1939. Zarys stosunków społeczno-ekonomicznych. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1963. S. 149–151.

Православна церква в Польщі вважалася польською владою фактором, що сприяв формуванню національної свідомості українців. Тому владою розпочато боротьбу з православ'ям на Холмщині під прикриттям ліквідації недіючих релігійних об'єктів. Дії військових розпочалися в липні 1938 р. До участі в акції задіяно підрозділи саперів, польські робітники й молодь. У результаті акції ліквідовано 127 православних об'єктів, зокрема 91 церкву³³. Результати акції не виправдали сподівань влади, бо лише 10 % православних перейшли в католицизм³⁴.

Окрему сторінку в полонізаційних акціях влади Польщі представляла політика щодо представників дрібнопомісної української шляхти. Незважаючи на те, що їхньою рідною мовою була українська, а віросповідання – греко-католицьке або православне, їх названо поляками, які забули про своє походження. Загалом на Західній Україні «виявлено» близько 1 млн нібито польських шляхтичів, яких військові намагалися залучити до польської культури з перспективою їх подальшої полонізації³⁵.

Особливу увагу уряд Польщі приділив Українській греко-католицькій церкві (УГКЦ), яка протистояла спробам полонізації автохтонного українського населення Східної Галичини й залишалась основним фактором збереження національної самосвідомості українців. Проводячи політику «розділяй і володарюй», польська влада намагалася поглибити розкол не лише в українському суспільстві, а й у греко-католицькій церкві. Погляди польських очільників, передусім, були спрямовані на поглиблення ідейних розходжень між львівським митрополитом Андреем Шептицьким і станіславівським єпископом Григорієм Хомишином. Митрополит відстоював національний характер УГКЦ. Єпископ Г. Хомишин намагався ще більше зміцнити зв'язки греко-католицької церкви з інтегральним католицизмом за рахунок ослаблення православних впливів. Владою визнано доцільним підтримувати єпископа Г. Хомишина на протигагу митрополиту А. Шептицькому³⁶.

Зміцнення польського елемента в Західній Україні, на думку військових, повинно відбуватися, зокрема, через збільшення мережі католицьких костелів і піднесення впливів польської мови й культури у всіх галузях суспільно-політичного життя. Особливу роль у цих заходах

³³ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu II (DOK II). Sygn. I.371.2.173. K.32.

³⁴ Stawiecki P. Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1969. S. 196.

³⁵ AAN. Komitet do spraw Szlachty Zagrodowej na Wschodzie Kraju. Sygn 1. K.8.

³⁶ Warszawski Dziennik Narodowy. 1935. 15 lut.; Łubieński H. Kościół Greko-Katolicki w województwach południowo wschodnich. *Sprawy Narodowościowe*. Warszawa, 1934. № 5–6. S. 537–555.

відводили скоординованій діяльності польських суспільних організацій на території Східної Галичини, які об'єдналися під керівництвом начальників військових округів і виступали зняряддям у реалізації їх планів³⁷.

Згадані тези військового міністра згодом стали основою урядової програми Польщі в українському питанні. На початку березня 1939 р. прийнято постанову Ради міністрів Польщі щодо зміцнення польського елемента в південно-західних воєводствах держави. Її зміст переважно збігався з тезами генерала Т. Каспжицького³⁸. Особливо хочемо наголосити на запланованому переселенні українців зі Східної Галичини й Західної Волині. З одного боку, це була так звана заморська еміграція, а з другого – внутрішня міграція. Українців закликали залишати рідні землі та направлятися до Південної Америки. Українських учителів і службовців задля їх асиміляції планувалося переселяти в етнічні польські землі, тобто в центральні й західні воєводства Польщі. У результаті реалізації цих акцій західноукраїнські землі повинні були стати територією з польською етнічною перевагою.

Початок Другої світової війни перешкодив реалізації польських урядових планів у Західній Україні, які мали реалізуватися в етнічній перевазі поляків у цьому регіоні. Довоєнні експерименти польської влади, об'єктом яких виступали українці, обернулися людськими трагедіями в ході війни, зокрема на Волині 1943 р. Однак теоретичні концепції польських політиків в інших політичних реаліях були частково реалізовані після війни. Парадоксально, але влада комуністичної Польщі втілила в життя плани санаційного керівництва, які прикриваючись гаслами боротьби з антидержавними елементами, були спрямовані на переселення українців із Лемківщини, Холмщини й Підляшшя.

Володимир Баран

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ В 1939–1941 РР.

Радянська національна політика проголошувала гасло дружби народів, а точніше – єдності трудящих різних народів і країн, гасло

---

³⁷ ААН. Prezydium Rady Ministrów (PRM). Sygn. 64–17. К.53.

³⁸ Ibid. Sygn. 148–264. К.392–396.